

Undervisning om grænsen - langt fra grænsen

Af Niells Schou, lektor em.

Senior projektmedarbejder i Grænseforeningen

Mangeårig underviser på Solrød G.

Denne artikel fortæller om de centrale nedslag, jeg har haft i min undervisning om de danske tyske relationer mellem 1864 og i dag. De spejler sig således også i de forløb, opgaver og tidslinjer, der er på sitet ietgranseland.dk ¹

Grænsen mellem Danmark og omverden er gennem tider en fysisk grænse og en mental grænse. Historiske, institutionelle, kulturelle og sproglige grænser trives tilsyneladende i bedste velgående - enten i realiteten eller i hovedet på befolkninger. ²

Alt afhængig af periode/epoke er den dansk-tyske grænse enten blevet opfattet som en absolut størrelse, hvor krige og dynastiske forhold har haft stor virkning på, hvordan grænsen er blevet forstået og har virket eller som en mental grænse - især efter den danske tilslutning til Schengensamarbejdet.

Markante begivenheder markerer dybe skel og forskelle - krigen 1864 blev en dansk katastrofe og et forfærdeligt blodbad. Den nye grænse ved Kongeåen tvinger befolkningen i Slesvig til at vælge dansk eller tysk identitet med et tysk statsborgerskab som ledsager. Hårde ideologiske kampe mellem det danske og tyske fandt sted i hele perioden frem til den nye grænsedragning i 1920.

Genforening - en mulighed

Pragerfreden 1866 fik indlejret en §5³, som gav den dansksindede del af befolkningen håb om en snarlig genforening med Danmark. Imidlertid blev den sløffet få år efter fredsftalen og det forbitrede et i forvejen anstrengt forhold mellem det danske og det tyske.

Særlig Køllerperioden⁴ 1893-1903 var en voldsom udfordring for danskheden. Men forsøget på at skabe ro i Sønderjylland omkring det nationale spørgsmål med de hårdhændede metoder som bl.a. mødeforbud, masseudvisninger, fængselsstraffe og fratagelse af forældrerettigheder m.m, fik det stik modsatte resultat. Køller stimulerede ved sin politik et tættere og tættere sammenhold i den dansksindede folkegruppe. Modsætningen mellem dansk og tysk blev således voldsomt

¹ Grænseforeningens undervisningssite på dansk og tysk. ietgranseland.dk og imgrenzgebiet.de

² Frit efter Europas grænser, Steen Bo Frandsen & Dorte J. Andersen (red), side 19

³ Pragerfreden. Opslag i Grænseforeningens leksikon. Videre links fra artiklen til §5.

⁴ Køllerpolitikken har navn efter Ernst von Køller, overpræsident i provinsen Slesvig-Holsten 1897-1903.

skærpet i Köller-perioden. (Billede: Den tyske sejrsmarsch på Dybbøl 1914)

Det sønderjyske kaffebord⁵ er i dag en stærk identitetsmarkør for det særligt sønderjyske. I Köllerperioden fik det særlig betydning som samlingssted i private hjem for kampen for taknemmelighed mod det tyske i denne periode.

Hvor hører du til?

Det nationale sindelag bliver testet ved afstemningen i 1920 - valget er: vil du være dansk? vil du være tysk (Billeder: Afstemningsplakater op til afstemningen 1920)

Den nye grænse betød at langt flere i grænseområdet kunne sætte lighedstegn mellem deres nationale identitet og den nationalstat, de boede i. For et mindretal af befolkningen på begge sider af grænsen blev verden imidlertid nu meget anderledes. Det tyske og det danske mindretal har i perioder efter den nye grænsedragning været irredentistiske tilskyndet af verdenskrigen, nazismens fremmarch og almindelig utilfredshed med tingenes tilstand. Genforeningshåbet var stort på begge sider af grænsen i perioden efter 1920.

Der blev derfor opbygget en samfundsstruktur, hvor mindretallene på begge sider af grænsen levede stærkt segregerede fra majoritetsbefolkningen. Skoler og institutioner kom til for at bevare eget sprog og kultur og sikre, at man kunne bevæge sig gennem livet ud fra det sindelag man havde. Modsætningerne forblev stærke mellem mindretal og majoritetsbefolkning i grænselandet efter 2. verdenskrig. Nazismen og 2. verdenskrig var med til at forstærke modsætningerne.

De gensidige erklæringer mellem København og Bonn i 1955

Danmark havde fra 1948 en besættelsesstyrke i Slesvig-Holsten for at aflaste det relativt beskedne kontingent britiske soldater. I takt med den øgede spænding mellem vest og øst skiftede den danske indsats fra taknemmelighedsgæld til en aktiv militær indsats. Truslen fra Sovjetunionen blev tydeligere og Den danske brigade - efter 1949 og indtræden i NATO, Tysklandskommandoen, blev en vigtig brik i dansk sikkerhedspolitik.

I 1955 førte den udenrigspolitiske situation under den kolde krig til, at vestmagterne ønskede en genbevæbning af Vesttyskland og landets optagelse i NATO. I kraft af Danmarks aktive NATO rolle skabes der til de tyske myndigheder nye relationer, som styrker de danske ønsker om at få ordnet mindretalsforholdene på begge sider af grænsen.

Resultatet blev København -Bonn erklæringen⁶ og Bonn-København erklæringen, hvis hensigt var - og stadig i 2019 er - at beskytte de to nationale mindretal og sikre deres ret til at bevare eget

⁵ Læs mere om det sønderjyske kaffebord i Grænseforeningens årbog 1998.

⁶ Se vimu.info for begge erklæringer

sprog og kultur. ”*Minderheit ist, wer will*” - Et vigtigt element i aftalerne er, at staten ikke må efterprøve borgernes sindelag.

(billeder: den danske statsminister og den tyske kansler hilse på hinanden i henholdsvis 1955 og 2005)

Nationalstaterne Danmark og Tyskland træder i denne kontekst i karakter og lukker endeligt med erklæringerne i 1955 mindretallenes ønske om en grænserevision.

Erklæringerne bliver samtidig på mange måder et vendepunkt i mindretalsrelationer til flertalsbefolkningerne nord og syd for grænsen – og fjendebilleder udviskes langsomt men sikkert.

Samarbejdsrelationerne er blevet stadig bedre og i perioden efter 1982 er der et stadigt mere formaliseret og vidtforgrenet samarbejde i gang i Region Sønderjylland -Schleswig om arbejdsmarkedsrelaterede og kulturelle forhold⁷.

Udviklingen henover grænsen blev stærkt understøttet af Danmarks indtræden i Schengensamarbejdet (2001). Var det et markant brud, da grænsen blev åbnet i 2001? Var grænsen så nu bare en mental grænse? Og måske ikke? Danmark er stadig Danmark og Tyskland stadig Tyskland. Der gælder dansk lov på den ene side og tysk på den anden.

I Danmark markerede DF denne situation ved at købe den gamle grænsestation i Sød og jævnligt hejse Dannebrog. Det indvarslede det såkaldte paradigmeskifte i dansk politik, hvor nationalisme og nationalkonservatisme stadig mere markant blev omdrejningspunkt for politiske spørgsmål. Med indførelsen af grænsekontrollen fra januar 2016 fik disse standpunkter yderligere ideologisk styrke.

Bindestregsidentitet

I grænseområdet er det næsten tværtom. Bindestregsidentitet, resultatet af den lange udvikling fra fra mod hinanden til med hinanden, bliver den naturlige tilgang til national identitet for især de yngre generationer på begge sider af grænsen. De er både danske og tyske og vælger naturligt til og fra, hvor man føler sig mest tilknyttet. *Minderheit ist, wer will* Der er skoler, avis, kirke, biblioteker, idrætsforeninger, børneinstitutioner, plejehjem m.m. på hver side af grænsen med tilknytning til mindretallene.

Den postnationale bevægelse hen imod, at majoritetsbefolkningen i stigende grad bruger mindretallenes institutioner er et stærkt signal om mindretallenes positive samarbejde med majoritetsbefolkningen dér, hvor de bor og lever. Mindretallene er således brobyggere hen over grænsen.

⁷ Læs mere om Region Sønderjylland-Schleswig på region.dk

De autoktones politiske partier er betydningsfuldt repræsenteret i kommunalbestyrelser og i Landdagen i Kiel. National tilknytning har således i grænselandet mange nuancer. Mange opfatter sig som både dansk og tysk. Det handler om at tage det bedste med fra begge verdener.

Det føles derfor helt naturligt, at kræfter i både det danske mindretal syd for grænsen og det tyske mindretal nord for grænsen er stærke modstandere af det opsatte vildsvinehegn⁸.

Billede af vildsvinehegnet

På lokalt politisk niveau er modstanden ligeledes stor. Regionalt stilles der her skarpt på grænseoverskridende samarbejde med fokus på *de-bordering* og mere integration i grænseregionen. Heroverfor står *re-bordering* der sigter på genetablering og sikring af grænsen⁹, som ofte er det statslige niveaus reaktion på trusler mod landet.

Undervisningsmateriale

Grænseforeningen har flere bud på undervisningsmateriale, hvor artiklens temaer er i fokus. Bogen "Grænseland - krig og kulturmøder" er udgivet af forlaget Columbus. Bogen har også et kapitel til tyskfaget. ietGrænseland.dk rummer et stort antal opgaver, der alle beskæftiger sig med forskellige sider og temaer i grænselandet. ietGrænseland.dk har her i 2019 og 2020 et særligt fokusområde: "*Forløb i fokus 2020, 100-året for genforeningen*" Her er der tidslinjer og undervisningsforløb lige til at gå til. Der vil løbende komme flere forløb og tidslinjer.

I 2019 har portalen fået en tysk udgave - imGrenzgebiet.de - der på lignende vis har opgaver om grænselandet - mest med et tysk perspektiv. Begge portaler er opbygget på samme måde og flere opgaver findes begge steder. Det er således overskueligt at lade eleverne arbejde med både den danske og tyske udgave.

Det tyske site er lavet i samarbejde med Kulturfokus/region Sønderjylland-Schleswig. I tilknytning til sitet er der udgivet et tosproget hæfte "ietGrænseland - sameksistens i grænselandet". Her kan man få et hurtigt overblik over udviklingen i grænselandet. Teksten knytter an til opgaver fra begge portaler. Hæftet kan bestilles gratis og kan frit downloades¹⁰ Glosering downloades samme sted.

Istedløven som monument og som tegneserie

Billede af Istedløven

På ietGrænseland.dk finder man løvens historie som tegneserie både på dansk, tysk og engelsk.

⁸ Læs magasinet Grænsen oktober 2019, nr 5 - tema om vildsvinehegnet

⁹ Europas grænser, Steen Bo Frandsen & Dorte J. Andersen (red), side 85ff

¹⁰ Link til hæftet: <http://www.kulturakademi.dk/graenseland/detalje/23/508/>

En let, fornøjelig og historisk korrekt introduktion til en vigtig periode i grænselandet og til de dansk-tyske relationer.

Og hvad så?

Undervisning om grænsen - langt fra grænsen er nysgerrighedsskabende hos eleverne. Det er umiddelbart forståeligt for eleven, hvad der er på spil, når der tales om bindestregsidentitet eller hvordan det er at vokse op i 2-kulturel verden.

I 2019 har kampen om kulturel identitet aldrig været større. Kigger man ned på grænsen, stiller den ideologiske kamp om vildsvinehegnet skarpt på nationalismen og nationalkonservatismen.

Eleverne synes det er interessant, når talen kommer på det grænseoverskridende samarbejde; hvordan flertalsbefolkning og mindretalsbefolkning interagerer med hinanden. Og kan man få eleverne til at kigge ud i verden, opdager de ret hurtigt hvor unikt det dansk tyske grænsesamarbejde er.

Undervisningen bidrager til at give eleverne indsigt i, hvordan historiefaget kan medvirke til at forstå; og gennem diskussion medvirke til at forstå og måske løse problemer i nutiden.

Undervisning om grænsen - langt fra grænsen er umiddelbart spændende og interessant.

Undervisningsnedslag:

1864

Kampen for dansk identitet og kultur

Afstemningen 1920

Mindretalsvilkår på begge sider af grænsen efter 1920

Minderheit ist, wer will

Bindestregsidentitet

Grænsen - mentalt eller fysisk